

Modroslovec dekadentizma.

(Spisal dr. E. L.)

Med občinstvom in med pisatelji je neka tajna vez, neka medsebojna odvisnost, katero najlože in najjasneje opazujemo pri onih pisateljih, ki postanejo kar na mah slavni, katerih izreki se občudujejo kot sibilski prorokovanja, kateri se pa takoj zopet pozabijo, ko nastopi nov rod z novimi težnjami in nazori. Tak mož, katerega spisi nas zanimajo le zato, ker so si s čudovito hitrostjo prisvojili novodobno „razumništvo“, je Friderik Nietzsche. Njegovo dušno življenje je podobno fantastično in divje razmazani secesionistični sliki, katera nas iznenaja s posameznimi žarečimi refleksi, ki pa so vrženi na temno, brezizrazno ozadje. Nietzsche, jeden prvih mojstrov sijajnega sloga, se je gibal vedno ob meji blaznosti, dokler mu ni popolnoma ugasnila luč razuma, in čudno —: ravno tiste knjige, ki jih je z nervozno strastjo pisal v napredujoči blaznosti, so mu pridobile slavo in — še bolj čudno: njegova blaznost je našla v najizobraženejših krogih naše novodobne družbe navdušene pristaše, ki prisegajo na Nietzschejeve izreke kot na neki nov evangelij. V petih do šestih letih so Nietzschejevi nazori zavladali v velikem delu francoskega, nemškega, angleškega, italijanskega, da, celo švedskega in ruskega slovstva. Mladi pesniški naraščaj, ki ravno sedaj tako hlepi po novih mislih in oblikah, je poželjivo srkal Nietzschejeve bajno zmedene modroslovne nazore; z odporom proti vsemu obstoječemu redu, s poveljevanjem strasti in oholosti in z brezobzirnim bojem proti vsaki pozitivni veri si je pridobil hitro pristašev dovolj, ki so te nazore razširili v raznih umetniških in leposlovnih strokah.

Friderik Nietzsche je bil rojen l. 1844. Njegov oče je bil strogo veren protestantovski pridigar, a mu je umrl že l. 1849.

Srečanje.

Slikal Gwaiž.

Ker je bil po materi poljske krvi, se je večkrat ponosno imenoval poljskega šlahčiča. Učil se je jezikoslovja v Bonnu in v Lipskem, in šele 24 let star, še predno je dovršil svoje študije in dosegel doktorat, je prevzel stoliclo klasičnega jezikoslovja v Baselu. Nietzsche pa ni bil kos tej nalogi. Mnogo se je trudil pod bremenom te službe, a dušne in telesne moči so mu jele pešati.

L. 1876. je moral že začasno opustiti predavanje, l. 1878. pa se je čisto odpovedal tej službi. K temu sklepu ga je najbolj nagnila huda očesna bolezen; pozneje se je pokazalo, da je bila ta bolezen posledica še hujše bolezni v možganih. Od tega časa ni bil nikdar več zdrav, in v bolezni je pisal svoje knjige. Delal je silno hitro in pisal brez prestanka, pa ravno to nezmerno delo je pospeševalo njegovo bolezen. Slednjič mu je um popolnoma zatemnel; dvanajst in pol leta je preživel v Naumburgu v popolni blaznosti, dokler ga ni letos rešila smrt življenja peze

L. 1881. je bil izdal knjigo z naslovom „Morgenröte“, in v tej knjigi je bil zapisal strašne besede: „Ah, torej dajte mi vendar blaznost, bogovi! Blaznost, da vendar enkrat verujem v sebe samega! Dajte mi delirije in krče, hipne luči in teme, strašite me z mrazom in z vročino, kakršne še ni čutil noben smrtnik, z bobnenjem in s plazečimi se strahovi, dajte, da tulim in ihtim in lezem kakor žival: le, da najdem vero v sebe samega! Dvom me razjeda; jaz sem postavio umoril; postava me straši, kakor mrlič živega; ako jaz nisem več, kakor postava, tedaj sem jaz najzavrženejši človek med vsemi. Novi duh, ki prebiva v meni, odkod je, ako ne od vas? Dokažite mi vendar, da sem od vas; blaznost jedina mi to dokazuje!“

Tako blazno molitev moli „nadčlovek“ Nietzsche. Postavo je umoril, tako pravi, on hoče biti več, nego postava, hoče biti božanstvo, odgovorno samemu sebi, a v istem hipu mora sam priznati bridko prevaro: Postava ni mrtva, ampak vekomaj živa, grešnik je, kdor jo prelomi, a kdor jo hoče uničiti in umoriti, je blazen. Strahove je klical, in duhovi blaznosti so mu dokazali, da je res od njih: „Nadčlovek“ je postal živali jednak, in mnogo let je lezel v Naumburgu po tleh kakor žival, po navadi tih in top, a kadar je tulil in kričal, vpil in jokal, takrat so sosede rekli ravnodušno: „Vreme se bo izpremenilo, Nietzsche zopet vpije.“

V tej dobi pa je evropsko „izobraženstvo“ požiralo njegova dela s čudno slastjo. Blaz-

nika naumburškega je postavil moderni svet na svetilnik kot novo luč modroslovja in omike!

Nietzschejevih nazorov ni mogoče urediti v soglasen, jednoten sestav, ker njegovi nazori sami niso dosledni in urejeni, ampak so se mu v glavi porajali brez reda, brez notranje zveze. Njegove misli so podobne bliskom, ki naglo razsvetlé črno nebo, in ravno tako hitro ugasnejo. Zato pa njegov slog nikakor ni znanstven, ampak aforističen in pretrgan. Nietzsche ne dokazuje svojih naukov, ampak jih kar ukazuje. Ponosno je sam o sebi rekel, da on „v desetih stavkih več pové, nego marsikdo v jedni knjigi, da, česar drugi niti v jedni knjigi ne pové.“ Nietzsche hoče, da njegove stavke sprejmemo kot preroške izreke, saj „nadčlovek“ je nezmotljiv; kar on reče, mora biti res. Ta predrznost mika zlasti mlade čitatelje, in ker imajo ti aforizmi tudi bleščeč, skoro liričen slog, zato kar srkajo njegove izreke, ter se niti ne zavedajo, da namestu zdrave hrane znanstvenega modroslovja zajemajo s sladkorjem potresene strupene gobe. Duševne bolezni so zelo nalezljive, in Nietzschejevo češčenje se nam zdi neka umstvena epidemija nove dobe, ki je naglo prišla in bo še hitreje prešla.

Iz početka je bil Nietzsche iskren prijatelj Schopenhauerjevih in Wagnerjevih nazorov. Schopenhauerjev pesimizem in njegova rezka, ostra obsodba vsega, kar mu je nasprotovalo, sta vabili Nietzscheja, ker je čutil sam v sebi nekaj sorodnega. Wagner je bil pa v glasbi v nekem oziru zares nekaj „nadčlovek“, ki je podiral stare nazore o glasbi in z velikanskimi bučnimi efekti nastopal na odru. Pa Nietzsche se je kmalu odpovedal Wagnerju in mu postal hud sovražnik. Zakaj da se je Nietzschejevo razmerje do Wagnerja tako naglo izpremenilo, se ne ve natanko. Nekateri mislijo, da je Nietzsche zložil opero, ki jo je Wagner zavrgel, drugi pa iščejo vzroka tej izpremembi v načelnem nasprotju. Wagner je namreč zložil opero „Parsifal“, katera proslavlja krščanske ideje; Nietzscheju pa je bilo to

baje tako zoperno, da je odslej Wagnerja ostro napadal. „Wagner je bil moja bolezen“, tako je opravičeval svoj odpad od Wagnerja. Odslej, od l. 1879. dalje, je Nietzsche propadal vedno bolj.

Ko mu je blaznost vedno bolj legala na dušo, spisal je one knjige, ki so mu pridobile slavo, in ki jih prebira sedaj ono „izobraženstvo“, katero se je ločilo od krščanstva. Najbolj znana je knjiga s čudnim naslovom „Tako je rekel Zarathustra. Knjiga za vse in za nikogar“ (1884). Potem je izdal knjige „Onstran od dobrega in slabega“ (1886), „K postanku npravnosti“ (1887), „Slučaj Wagner“ (1888), „Zora malikov, ali: Kako se modruje s kladivom“ (1889), in slednjič je izdal najhujšega med vsemi svojimi spisi „Antikrista“¹. Že iz naslovov se vidi čudak, vsebina sama pa je polblazna.

Nietzsche vedno ponavlja bogokletni stavek: „Bog je umrl! Bog je mrtev!“ In kako to dokazuje? „Mrtvi so vsi bogovi, in sedaj hočemo, da živi nadčlovek. Ali, da vam čisto odkrijem svoje srce, prijatelji, če bi bili bogovi, kako bi jaz mogel trpeti, da bi jaz ne bil bog? Torej ni bogov!“ Koliko so se trudili razni modroslovci, da dajo bogotajstvu znanstveno lice! Blazni Nietzsche pa je logiko bogotajstva jasno in odkritosrčno razkril: „Če jaz nisem bog, ni Boga!“

A Nietzsche hoče biti bog, zato si je izmislil teorijo „nadčloveka“ (Uebermensch). „Tako je rekel Zarathustra: Jaz vas učim nadčloveka!“ Kaj pa je „nadčlovek“? Njegova opredelba „nadčloveka“ je pač tako čudna, da se iz nje težko izprevidi, kaj da je „nadčlovek“. Nietzsche pravi: „Jaz vas učim nadčloveka. Človek je nekaj, kar treba premagati. Kaj ste storili, da ga premagate? Vsa bitja so ustvarila nekaj, kar jih presega, in vi hočete biti oseka te velike plime in se hočete rajši povrniti k živali, kot da bi premagali

človeka? Kaj je opica človeku? Krohot ali bolešno sramovanje. In ravno to bodi človek nadčloveku: Krohot ali bolešno sramovanje. Kdor je najmodrejši med vami, je le neka zmes iz rastline in strahu. Ali vam pa pravim jaz, postanite strahovi ali rastline? Glejte, jaz vas učim nadčloveka: Nadčlovek je smisel zemlje. Vaša volja reci: Nadčlovek bodi smisel zemlje!“

Temne so te besede, ki jih je rekel Zarathustra; iz njih se izprevidi le to, da tudi on veruje v ono evolucijsko idejo o neskončnem razvoju, katero sta razvijala pred njim že Hegel in Darwin. Nietzsche ji je dodal fantastično ime nadčloveka, katerega moramo vzgojiti v sebi, da bomo kraljevali vsak zase kot vsemogočni bogovi!

Kako bomo pa to dosegli? Vzgojiti in razviti moramo v sebi „nadčloveka“. Nietzsche je našel v človeku tudi snov, s katero se hrani „nadčlovek“, in ta je „volja k sili“. „Nadčlovek“ ne koprne več po resnici, ne po čutnem užitku, on ima le jedno voljo: „voljo k sili“. Sočuten ne sme biti „nadčlovek“, ker sočutje je „krepost slabotnežev, neka krepost, ki le slabi in je najbolj nezdravi pojav vsega našega nezdravega modernega življenja“. „Volja k sili“ je neomejena, je božanska, njej se mora pokoriti vse. Zanj ni nikakih npravnih mej, zakaj „nadčlovek“ živi „onstran od dobrega in slabega“.

Človeku pa je Bog v srce zarisal glavna npravna načela tako jasno, da tudi Nietzsche ni mogel zatajiti tega naravnopravnega reda. Dokler je bil še nekoliko zdrav, mu je vest očitala nasprotje med „voljo k sili“ in med božjo postavo. Nietzsche pa se je bojeval zoper vest: „To nagnjenje in hrepenenje k resnici, k istini, vest! Kako je sovražim! Zakaj mi neki sledi ta temni in strastni priganjač? Jaz bi si rad odpočil, a on ne pusti.“

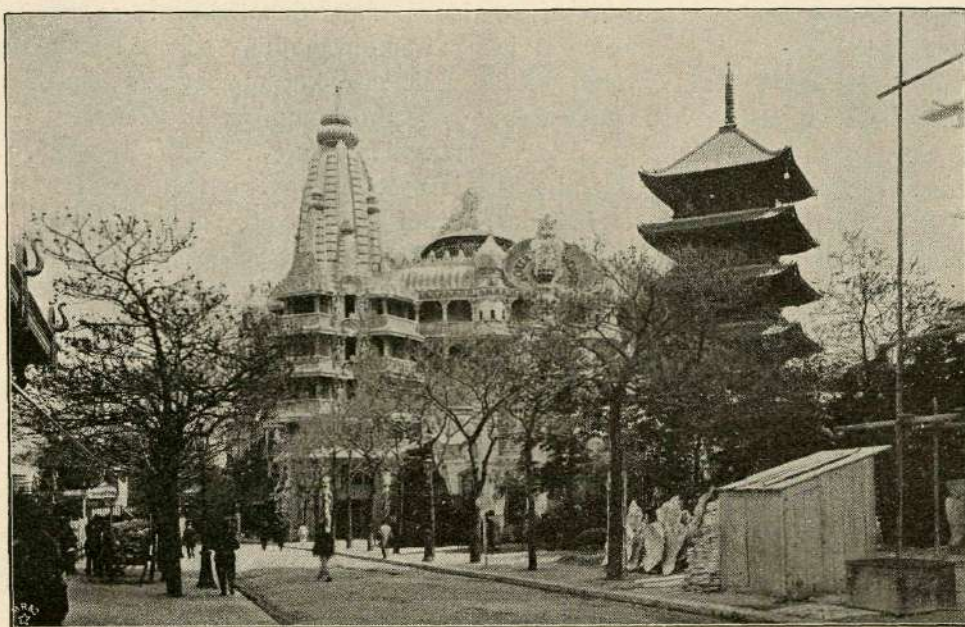
Pa „nadčlovek“ je našel pot, da se opravi tega „priganjača“. Iznašel je novo teorijo, ki jo je imenoval „izpremenjenje vseh vrednostij“ (Umwertung aller Werte). Kar imenuje npravnost dobro, je „nadčloveku“ slabo; kar je npravno slabo, to imenuje „nadčlovek“

¹ „Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen.“ (1884), „Jenseits von Gut und Böse“ (1886), „Zur Genealogie der Moral“ (1887), „Der Fall Wagner“ (1888), „Götzendämmerung oder: Wie man mit dem Hammer philosophiert“ (1889), „Antichrist“.

dobro. Ko je „nadčlovek“ tako „izpremenil vse vrednosti“, je seveda njegova volja k sili prosta, in on živi čisto „onstran od dobrega in slabega“. Sedaj brez skrbi pravi Zarathustra: Nič ni res! Vse je dovoljeno! „Kaj je dobro? Vse, kar povišuje v človeku čustvo sile, voljo k sili, silo samo. — Kaj je slabo? Vse, kar izvira iz onemoglosti. — Kaj je sreča? Čustvo, da raste sila in da je odpor premagan. — Kaj je lepo? Lepo mi je samo to, kar jaz sam proglasim za lepo, kar ugaja moji čutnosti ali mojemu ponosu, moji nasladnosti ali samoljubnosti. Nečem

država sem ljudstvo“ Hegel je po evolucijonizmu prišel do sklepa, da je država bog, kateremu mora služiti vse, in pristaš istega evolucijonizma ga le malo izpremeni, in pride do sklepa, da je država lažnjiva pošast! Da, o takem modroslovju je imel prav Zarathustra, ko je rekel: „Nič ni res! Vse je dovoljeno!“

„Nadčlovek“ zaničuje krščanstvo, ker je Kristus baje učil „sužniško moralo“. Namestu te mora nastopiti „gosposka morala“. Ljubezen je najvišja zapoved krščanstva, Nietzsche pa ukazuje: „Ne prizanesi bližnjemu; človek je nekaj, kar treba premagati.

Cesta v Pekingu.

zadovoljstva, ampak več sile; nečem miru, ampak boj; ne čednosti, ampak moč.“

Kako pa more „nadčlovek“ s takimi nazori živeti v družbi? Ali bi bila družba sploh mogoča, če bi začeli „nadljudje“ tako živeti v resnici? Zarathustra se smeje in pravi: „Nравnost je protinaravna.“ Zanj ni rodbine, in družine, ni sploh nobene družbe, ker „nadčlovek“ vidi le sebe in služi le sebi. Tudi državi ne sme služiti „nadčlovek“, kajti Zarathustra pravi, da je država „malik, najmrzlejša med vsemi mrzlimi pošastmi, mrzlo tudi laže, in ta je laž, ki ji vrè iz ust: Jaz

Kar pada, moramo še suniti: Bratje, bodite trdi!“ Ali se ne upira takemu nauku vsa človeška narava? Ne, Zarathustra pravi: „Temeljni in prvotni nagon v človeku je nagon neusmiljenosti. Trpljenje gledati je prijetno, trpljenje povzročati še prijetnejše.“ Jasno je, da bi ta „gosposka“ morala zaslužila prej ime „zločinske“ morale. Saj se da po teh naukih opravičiti vsak zločin, in najzavrženejši ljudje bi se morali dosledno častiti kot praktični „nadmožje“. In res pravi Zarathustra: „Čudna stvar, naša kazen! Kazen ne očisti zločinca in ni pokora; ravno nasprotno:

kazen ga še bolj omadežuje, nego pa zločin sam!“

Tak je torej Nietzschejev „nadčlovek“. Sicer se je v umetnosti že večkrat ponavljal nazor o neomejeni svobodi ženijalnih mož, in nikakor ni novo, da se navadni in „veliki“ možje merijo z dvojno mero, a tako odločno še nihče ni učil nauka o „nadčloveku“, kakor Nietzsche. V treh rodovih bi se po njegovih mislih dal doseči tak „nadčlovek“, seveda le iz najčistejšega plemena. Nietzsche misli celo, da bi kazalo „brez usmiljenja“ pokončati vse slabotne in betežne ljudi, ker ti slabé plemo in je zadržujejo v razvoju k „nadčloveku“.

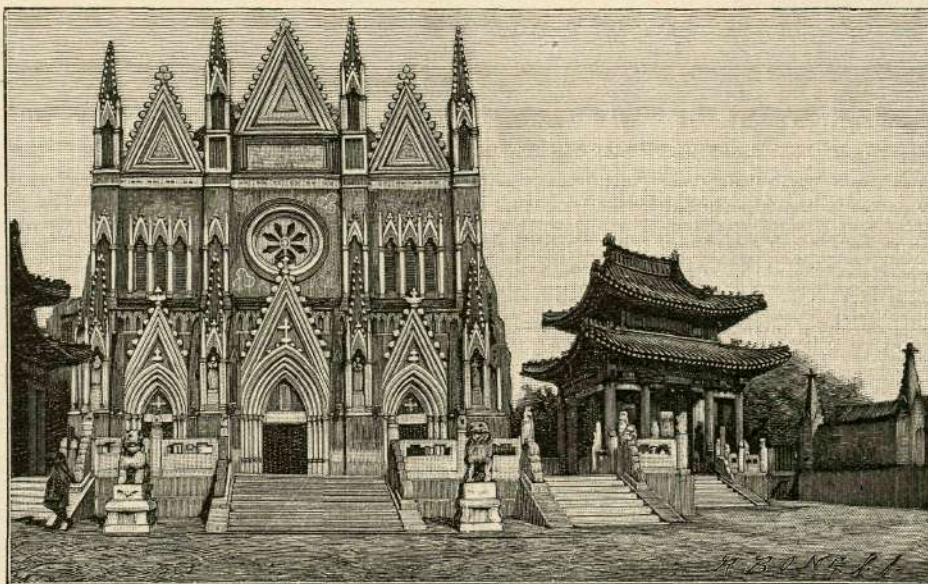
Vse se lomi, vse se zopet sestavlja, vekomaj se zida ista hiša bitja. Vse se poslavlja, vse se zopet pozdravlja; vekomaj si je zvest bitja obroč.

Vsak hip se začneta bitje; okoli vsake točke tukaj se vrti krogla tam Povsod je sredi. Prihod je steza večnosti.

Saj tvoje živali to dobro vedo, o Zarathustra, kdo da si in kdo moraš postati: Glej, ti si učitelj večnega povratka — to je tako tvoja usoda.

Glej, mi vemo, kaj učiš: da se vse stvari povračajo in mi sami z njimi, in da smo že nekaterekrat bili in vse stvari z nami.

Jaz pridem zopet, s tem solncem, s to zemljo, s tem orlom, s to kačo — ne k novemu življenju ali k boljšemu življenju ali k podobnemu življenju:

Katoliška stolnica v Tientsinu.

Seveda so to le prazne izmišljotine pregrete domišljije. Česar niti hladni mislec Darwin ni mogel dokazati, to tem manj verujemo vročeglavemu Nietzscheju, tem manj, ker sam uči nauk, ki je tej teoriji čisto nasproten, namreč nauk o „večnem povratku“. (Die ewige Wiederkunft.) Kot vzorec Nietzschejevega sloga postavimo tu-sem nekaj takih izrekov.

Tako je rekel Zarathustra:

Vse prehaja, vse se povrača; večno se vrti bitja kolo. Vse umira, vse se zopet oživlja, vekomaj teka bitja leto.

jaz pridem vekomaj zopet k istemu in jednakeму življenju, v največjem in v najmanjšem, da učim zopet vseh stvari povratek, —

da govorim zopet besedo o velikem človeškem in zemeljskem poldnevu, da zopet oznanjam ljudem nadčloveka.

Govoril sem svojo besedo, jaz se razbijem ob svoji besedi: tako hoče moja večna usoda, kot prorok poginjam.

Ali se ne čita to modrovanje, kakor — dekadenci pesem? Res opazujemo v novem dekadentnem slovstvu poglavitne nazore Nietzschejeve, le še bolj nejasno in tajinstveno. Tudi tem otrokom nove dobe je zamrl

Bog in sami sebe postavljajo na prestol. Ideja „nadčloveka“, ki je prost vseh нравnih zakonov in nikomur odgovoren, se neštevilkokrat opeva v himnah in riše v povestih. Ideja „izpreminjevanja vseh vrednostij“ pa poganja kaj bujne in čudne cvetove v tem slovstvu. Čistost se opisuje kot pregreha,

pregreha se odkrito proslavlja kot krepost. Ljubezen do bližnjega in do domovine, kateri sta prej navduševali pevce, se imenujeta naravnost neumni, in mesto njih se opeva mrzla oholost „nadčloveka“. To „nadčloveštvo“ pa je kritika dobro obsodila, ko mu je dala ime dekadentizma — propadanja.

Književnost.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1900.

Bare Poparić. O Pomorskoj sili Hrvata za dobe narodnih vladara. S uvodom o rimskim Liburnama. Sa slikom ratne Liburne. Zagreb l. 1899. Str. VIII + 140. 8°. Cena 1 K 60 h. — Ta majhna knjižica je jako marljivo in zgodovinsko zanesljivo sestavljena. Najprej obdeluje pisatelj na podlagi zanesljivih virov o pomorski moči in o stanju starih primorskih prebivalcev Ilirov, Dalmatincev in Liburnov, kateri so pripomogli starim Rimljanom večkrat do zmage na morju. Točno ter dobro odbrano pa nam slika različne pojave državne hrvaške mornarice v dobi domačih vladarjev do l. 1085., v kateri so se mogli domači kralji meriti malo da ne glede pomorske in kopne sile z vsako istodobno evropsko državo. Hrvaške ladije so večkrat odločile usodo kraljev in celih držav, n. pr. v boju pod Dračem l. 1084. Zanimivo je, da so v tem času celo beneški doži Hrvatom plačevali davek. S smrtjo narodnih vladarjev prenehala je njihova močna bojna mornarica za vselej; dasi še sedaj mnogo Hrvatov služi v mornarici, vendar se čuti tuji vpliv. Za vsakega, ki se bavi z domačo nautiko, je knjiga zelo primerna in poučna.

Ptice. Prirodopisne i kulturne crtice. Dio prvi. Napisao Dr. Stjepan Gjurašin. Sa sto i sedam slika. Zagreb l. 1899. Str. 313. 8°. Cena 4 K. — V vrsti „Poučne knjižnice“ je ta knjiga XXIV. in sicer prvi del „Ptice“. Z veseljem bode vsak ud pozdravil to knjigo, obdelujočo jako zanimivo in lepo stvarino iz prirodoslovja. Bolje pa še bode ugajala vsem prijateljem drobnih krilatcev, ki imajo veliko važnost v človeškem življenju. Ptice človeka razveseljujejo in krepijo s svojim petjem pri njegovem trudapolnem delu in trpljenju, čistijo zemeljske sadove škodljivega mrčesa, ter ga konečno tudi hranijo. Dasi je knjiga poučna, vendar bode ustrezala vsakemu strokovnjaku in omikancu. Od strani 3—60 govori pisatelj v obče o veliki vrednosti ptic v človeškem življenju, o pticah kot človeški hrani,

o njihovem poznavanju, o ornitologiji od najstarejšega časa do današnjega dne. Obširno pa popisuje sestavo njihovih organov, čudapolno ploditev različnih ptic, in način njihove hrane. Od str. 61—313 popisuje zlasti najznačilnejša znamenja ptic, po katerih so urejene v manje in večje skupine radi ložega pregleda po njihovi večji ali manji sličnosti. Pisatelj se ozira večinoma bolj na domače, le sem ter tje omeni manj poznane ptuže ptice. Takih skupin ima 12, in sicer te-le: drozgi, penice, pastarice in škrcjanci, ščinkovci, škorci in vrane, senice, brglezi, vuge ali kobilarji, srakoperi in mukarji (laške penice), lastovke, kukavice in žolne. Hrvaška imena raznih ptic nam kažejo bogastvo hrvaškega jezika in lepi razvitek prirodoslovne znanosti pri naših sosedih Hrvatih. Jezik je lep in umljiv; imena ptic so navedena v hrvaščini, latinščini, nemščini in italijanščini. Dobro in vredno bi tudi bilo, da bi bil podal g. pisatelj tam slovenska imena, kjer se ne strinjajo s hrvaškimi. Knjigo krasi 107 slik.

O. B. Šalamun.

Staroslovenska književnost.

Nova izdaja „Reimskega Evangelija“.

L'Évangéliste slave Cyrillique glagolitique du Texte du sacre, édition facsimile en héliogravure par Louis Léger, in 4°. XVII. + 94 pages.

Pod tem naslovom je izdal v Parizu sloveči profesor in slovanoljub Ludvik Léger s pomočjo heliografa Dujardina faksimile „Reimskega Evangelija“. Tako imamo sedaj prvič pred seboj natančno besedilo, in zgodovina Evangelija je tu prvič napisana strogo znanstveno. Vvod, ki ga je napisal Léger, obsega sedaj prvič pravo zgodovino tega rokopisa, in sedaj je konec onih legend, ki so se družile z rokopisom kakor v Franciji, tako tudi po slovanskih deželah.

Rokopis je iz dveh delov: cirilski iz XII. stoletja in glagoliški iz XIV. stoletja. Mesto Reims ga je prejelo od kardinala Karola Lotarinškega